

УДК 332.122:379.84:63:502.211(477.51)

РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРОСФЕРИ ПРИЛУЦЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Рідей Н. М., д.пед.н., професор,
Державна екологічна академія післядипломної освіти
Хитренко Т. Ф. –, аспірант,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

У ході комплексного аналізу екологічної, соціально-економічної та інституційної складових загальної характеристики Прилуцького району Чернігівської області схарактеризовано параметри її рекреаційного потенціалу.

Визначено рекреаційний потенціал територій агросфери Прилуцьчини, який усукупнює природні, культурно-історичні, соціально-економічні передумови організації рекреаційної діяльності на території району та базується на: природно-екологічному та біотичному потенціалах, соціально-економічній освоєності території та їх еколого-економічній рівновазі. Встановлено перспективні напрямки розвитку туризму для району.

Видокремлено види рекреаційних об'єктів за цільовим призначенням (спеціалізацією) рекреаційної діяльності в агросфері: релігійно-теологічні, культурно-історичні, агрорекреаційні, ландшафтно-архитектурні, садово-паркові, традиційно-побутові, соціально-реабілітаційно-рекреаційні, спортивно-туристичні та екологорекреаційні та ідентифіковано існуючі рекреаційні об'єкти за ними.

Ключові слова: рекреаційний потенціал, рекреаційний об'єкт, рекреаційні території, агросфера, рекреація.

Ридей Н. М., Хитренко Т. Ф. Рекреационный потенциал агросферы Прилуцкого района Черниговской области

В ходе комплексного анализа экологической, социально-экономической и институциональной составляющих общей характеристики Прилуцкого района Черниговской области охарактеризованы параметры ее рекреационного потенциала.

Определены рекреационный потенциал территорий агросферы Прилуцкого, который укупляет природные, культурно-исторические, социально-экономические предпосылки организации рекреационной деятельности на территории района и базируется на: природно-экологическом и биотическом потенциалах, социально-экономической освоенности территории и их эколого-экономической равновесии. Установлено перспективные направления развития туризма для района.

Выделены виды рекреационных объектов по целевому назначению (специализации) рекреационной деятельности в агросфере: религиозно-теологические, культурно-исторические, агрорекреационные, ландшафтно-архитектурные, садово-парковые, традиционно-бытовые, социально-реабилитационно-рекреационные, спортивно-туристические и екологорекреационного и идентифицированы существующие рекреационные объекты за ними.

Ключевые слова: рекреационный потенциал, рекреационный объект, рекреационные территории, агросфера, рекреація.

Ridei N.M., Khitrenko T.F. Recreational potential of the agrosphere of Pryluky district, Chernihiv region

In the integrated analysis of environmental, social, economic and institutional components of the general characteristics of Pryluky district, Chernihiv region, the authors determine the parameters of its recreational potential.

The study determines the recreational potential of agrosphere territories of Pryluky that integrates natural, cultural, historical, socio-economic prerequisites of recreational activities in the area and is based on natural and ecological potential and socio-economic development of the

territory and their environmental and economic balance. It identifies promising areas of tourism development for the region.

The article describes recreational objects based on the purpose (specialization) of recreational activities in the agricultural domain: religious, theological, cultural, historical, agrotourism, landscape architecture, gardens, traditional, domestic, social rehabilitation and recreation, sports and tourism and eco-recreation, and identifies existing recreational facilities referring to them.

Keywords: *recreational potential, recreational facilities, recreational areas, agrosphere, recreation.*

Постановка проблеми. У зв'язку із скрутним економічним становищем різко зменшилась кількість населення, що обирає для відпочинку, рекреації та туризму іноземні рекреаційні об'єкти, відповідно збільшується кількість рекреантів, які надають перевагу відпочинку на природі, біля водойм на територіях агросфери. Україна має величезний потенціал для розвитку рекреаційної діяльності в агросфері (близько 70 % території держави). Рекреаційно-туристична діяльність в агросфері об'єднує сільський, зелений, агротуризм, апітуризм, складові аматорського туризму тощо. Об'єктами наших досліджень обрані території агросфери Прилуцького району Чернігівської області, які відносяться до Київсько-Дніпровського туристичного району, мають значні рекреаційні можливості, а рівень антропогенного навантаження, вплив інфраструктури, промисловості на навколишнє середовище на даних територіях – низький, що зумовлено певною віддаленістю від обласного центру м. Чернігів та столиці України – Києва (близько 200 км).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методика дослідження різних груп рекреаційно-туристських ресурсів та рейтингове рекреаційно-туристське районування України розроблено вітчизняним науковцем О. Бейдиком [2], рекреаційно-туристичний потенціал, рекреаційно-туристичні ресурси регіонів України у своїх роботах висвітлюють Є. Панкова [1], В. Стадійчук, О. Любінцева [3]. рекреаційне різноманіття Чернігівщини вивчала О. Микитчак [4], дослідженням туристичного потенціалу Прилуцького району, розробленням перспективних екскурсійних маршрутів займається Ю. Скиба [7]. Наукові роботи Г. Сорокіної, А. Коноха, Н. Наумової та ін. присвячені впливу рекреаційної діяльності та екологічного туризму на формування екологічного світогляду, свідомості при екологічному вихованні туристів-рекреантів [9]. Формулюванням тлумачення «рекреаційний потенціал» займалися наукові колективи-укладачі довідкової літератури: Української екологічної енциклопедії за редакцією Р. Дяківа, словника-довідника з агроекології за редакцією О. Фурдичка, тлумачних словників з екології, охорони природи М. Мусієнка та ін., словника рекреаційних термінів за редакцією О. Бондаря та ін. [10, 11]. Проте, залишається не достатньо дослідженим питання екологічного моніторингу рекреаційних територій агросфери, діагностики рекреаційних об'єктів за цільовим призначенням, вивчення рекреаційного потенціалу окремих туристично не розвинених регіонів та районів України.

Постановка завдання. Мета – дослідити потенційні рекреаційні можливості рекреаційних територій агросфери для встановлення перспектив розвитку рекреаційної діяльності Прилуцького району. Об'єкт – пріоритетні види рекреаційної діяльності в агросфері Прилуччини. Предмет – рекреаційні об'єкти на територіях агросфери Прилуччини. Завдання: охарактеризувати

екологічну, соціально-економічну та інституційну складову у загальній характеристиці Прилуцького району; визначити потенційні рекреаційні можливості території агросфери; ідентифікувати рекреаційні об'єкти району за видами; встановити перспективні напрями розвитку туристичної діяльності рекреаційної галузі Прилуччини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виклад основного матеріалу розпочнемо із загальної еколого-географічної характеристики району. Прилуцький район Чернігівської області розташований на півдні Чернігівщини, межує з її Носівським, Ніжинським, Ічнянським, Срібнянським та Варвинським районами, а також з Яготинським і Згурівським районами Київщини та Пирятинським районом Полтавщини. Адміністративним, економічним і культурним центром району є місто обласного підпорядкування Прилуки – залізничний вузол, розташоване на річці Удай, що впадає в Сулу. Територія Прилуччини становить 1,8 тис. км² (5,7 % області), район налічує – 99 населених пунктів, у т.ч. 3 селища міського типу, діють 3 селищні та 38 сільських громад. Відстань до обласного центру залізницею – 150 км, автомобільними шляхами – 156 та 188 км. Корисні копалини району – нафта та газ (складає 20% загального видобутку України). Надра багаті також на поклади глини, піску які використовуються для виробництва будматеріалів, кераміки та скловаріння. В районі є родовища торфу, кам'яної солі та значні запаси бішофіту (екологічно чистий хлоридно-магнієвий мінеральний комплекс, містить 65 мікроелементів, за складом перевершує морську сіль і сіль Мертвого моря; лікувальні властивості значні, його препарати рекомендують при захворюваннях опорно-рухового апарату і порушеннях периферичної нервової системи) та мінеральних вод.

Згідно гідрогеологічного районування досліджувані території знаходяться в межах Дніпровського артезіанського басейну, техногенні зміни якості підземних вод відсутні. Головна водна артерія – р. Удай (притока р. Сули басейну р. Дніпра) з притоками р. Галкою, р. Рудкою, а також р. Перевід (притока р. Лисогір); водяться карасі, щуки, лящі, плотви, верховодки, окуні, в'язі, за останні роки їх кількість зменшується через масове браконьєрство. Загальна площа дзеркала водойм (в тому числі озер, ставків) – 2215 га. Похил річки 0,2 м/км, живлення мішане (з переважанням снігового), замерзає наприкінці листопада – на початку грудня, скресає у середині березня. Середня багаторічна витрата води річки (м. Прилуки) становить 4,3 м³/с. Мінералізація води змінюється протягом року, у мг/дм³: весняна повінь – 729, літньо-осіння межень – 807, зимова межень – 853. Краса навколишніх схилів річки та сильна течія приваблює прихильників байдарочного спорту.

За гідро-екологічною оцінкою якості поверхневих вод: води району відносяться до помірно забруднених; середня багаторічна мінералізація підвищена – знаходиться в межах 500-1000 мг/л; придатна для господарсько-питного водопостачання, за загальною жорсткістю відноситься до жорстких (6-9 мг/л), що підвищує ризик збільшення захворювання населення хворобами серцево-судинної системи та уролітіалу. За гідрохімічним районуванням: на період повені – гідрокарбонатно-кальцієві поверхневі води із загальною жорсткістю 1,5-2,5 мг-екв/л та сумою іонів – 100-200 мг/л; на період літньої межені – гідрокарбонатно-кальцієво-магнієво-натрієві поверхневі води із загальною жорсткістю 6-12 мг-екв/л та сумою іонів – 500-1000 мг/л. Район, за гідрологічним

районуванням, відноситься до Сульсько-Ворсклинської підобласті достатньої водності Лівобережної Дніпровської області.

За геоморфологічним районуванням район розташований в межах Придніпровської низовини на Середньодніпровській терасовій та Полтавській лесовій рівнинах, з півночі на південь Полісся переходить у Лісостепову зону. Рельєф погорбований, підняті рівнини чергуються з «блюдцями» понижень, крутими ярами, долинами.

Клімат помірно-континентальний, дещо вологий з теплим, іноді жарким літом (середня $t +20...+25$ °С) і м'якою зимою (середня $t -7...-10$ °С). Опадів за рік випадає близько 500 мм [5, 6]. За біокліматичним зонуванням район відноситься до оптимальної зони та характеризується середніми багаторічними факторами: кількість днів зі сприятливою погодою – 110-135, сума активних температур – 2500-2700 °С, кількість днів з циклонами – 130-135, середня багаторічна тривалість сприятливого для життєдіяльності періоду менше 120 днів, одночасна повторюваність високих температур повітря (більше 22 °С) при відносній вологості (більше 80 %) за теплий період року – менше 5 %, повторюваність низьких температур повітря (нижче -10 °С) і сильного вітру (більше 10 м/с) за холодний період року – не більше 2 %, сума ефективних температур вище 10 °С в рік – 1000-1400.

Біогенна активність важких металів та радіонуклідів на досліджуваних територіях агросфери знаходиться в межах 0,2 – 0,4 у. о. Еродованість ґрунтів слабка (не більше 20 % від площі ріллі), прилеглі землі до русла річки Удай характеризуються вторинним заболочуванням. Вміст важких металів в орному шарі, у мг/кг: бор – 5-20, кобальт – 20-25 (найвищий рівень, небезпечний для здоров'я людини імовірністю розвитку інтоксикацій, анемії, легеневих пневмоконіозів та інших хвороб), мідь – 5-20, цинк – 30-60, молібден – 2,4-3,2. За агроекологічною оцінкою ґрунти району належать до умовно-задовільних (північно-східна та центральна частина району, близько 75-81 % від загальної площі) та до задовільних (західна та південна частина району, близько 20-25 % від загальної площі) [5, 6].

Рослинність представлена широколистяними лісами (дуб, бук, граб, клен, береза, липа та ін.), лучними степами (злаки, різнотрав'я) та заплавними луками (вогнисто-жовтецево-тонкомітлицеві, зонтично-сусаково-живокостові, болотнотонконогові угруповання). За зоогеографічним районуванням території з характерним біорізноманіттям відносяться до лісостепового району.

Таким чином, загальна характеристика природних ресурсів відображена складовими: мінеральні – 11 %, водні – 13 %, лісові – 7 %, природно-рекреаційні – 9 %, фауністичні – 1 %, земельні – 59 %. Природно-рекреаційні ресурси району мають наступну структуру, у %: відпочинок і туризм – більше 80, санаторно-курортне лікування – менше 20. Екологічний потенціал природних ландшафтів – нижче середнього (-0,47 – (-2,43)). Ландшафти за рівнем антропогенної змінності відносять до сильно трансформованих, за здатністю до міграції і накопичення забруднюючих речовин – до територій з переважаючою акумуляційною здатністю.

Екологічне оцінювання соціальних умов Прилуцького району здійснювали на основі загальних демографічних показників, міграції населення, рівня розвитку освіти та медицини, індексу людського розвитку, рівня культурного

розвитку та ін. Чисельність населення (станом на 1.12.2015 р.) у тис. чол. – 35,6, у т.ч. міського – 10,9 (30,6 %), сільського – 24,7 (69,4 %) [6]. Питома вага населення району в області – 3,5 %. Міжрегіональна міграція характеризується скороченням населення (0,5 – 0,9 на 1000 осіб). Освітній рівень населення постійно зростає: на тисячу жителів припадає 561 осіб з середньою і середньою неповною освітою та 55 осіб – з вищою. На Прилуччині (станом на 1.01.2016 р.) діють 35 шкіл, у т.ч. гімназія – 1, ЗОШ I-III ступенів – 20, I-II ступенів – 14, спеціальна допоміжна школа-інтернат, 3 позашкільні дитячо-юнацькі установи. Кількість учнів по району, (станом на 1.01.2015 р.) – 2571 особа, наповнюваність класів низька, середня кількість учнів на 1 викладача – 6,2 осіб, (по області – 7,0, по Україні – 8,3). Функціонують також 15 дошкільних дитячих закладів, де виховуються 465 дошкільнят. Понад півтисячі випускників шкіл набувають спеціальностей у професійному ліцеї, близько тисячі – в агротехнічному технікумі. В м. Прилуки працює дитячо-юнацька спортивна школа (має відділення із легкої атлетики, футболу, волейболу, настільного тенісу, фехтування), яка організовує спортивні секції по селах району. Школярі та студенти навчальних закладів є потенційними місцевими рекреантами, частка їх у складі загальної кількості рекреантів району – значна, вони надають перевагу різноманітним видам рекреації із поєднанням елементів пізнання, активного відпочинку та оздоровлення.

Медичне обслуговування здійснюють лікувальні заклади: центральна районна та 4 дільничні лікарні, 9 поліклінік, 4 лікарські амбулаторії, 49 фельдшерсько-акушерських пунктів, достатньо аптек. Лікарняні заклади розраховані на 325 ліжок, в тому числі 240 розміщені в центральній районній та 75 в районних лікарнях, 10 – в сільській дільничній лікарні. Показник забезпеченості ліжками на 10 тис. населення рівний 72,0 (в області – 106,6). Населення обслуговують 28 лікарів на 10 тис. (по Україні – 37). Розвивається сімейна медицина, показник забезпеченості сімейними лікарями – 3 на 10 тис. населення, що відповідає рівню розвитку загалом по Україні. На території району працюють оздоровчі заклади – санаторій "Берізка" у с. Сухополова та санаторій-профілакторій заводу "Пожмашина" у смт. Ладан.

Культурне життя забезпечують 42 клубних, 47 бібліотечних закладів, Ладанська дитяча музична школа та 6 музейних кімнат, Будинок народної творчості та української народної пісні в Малодівицькому та клуб дозвілля "Сучасниця" в Заїздському будинках культури. Працюють 157 художніх колективів, серед них 3 народні. У районі функціонують 3 музеї історії: смт. Ладан (Ладанська гімназія), смт. Мала Дівиця (Малодівицька ЗОШ I-III ст.), с. Білошапки (Білошапська ЗОШ I-III ст.) [6, 8]. У районному центрі працює Прилуцький краєзнавчий музей, один із найдавніших музейних осередків регіону (заснований у 1894 р.) зі значним цінним зібранням археологічних, історичних, природничих, етнографічних та мистецьких пам'яток Прилуччини, яке може зацікавити рекреантів, розширити їх світогляд.

Духовні потреби жителів району забезпечують 53 зареєстровані релігійні організації семи конфесій, релігійна ситуація в районі є безконфліктною.

Індекс людського розвитку є середнім по Україні (0,45 – 0,51) сформований із переважно вагомих складових – екологічної ситуації, рівня освіти та соціального середовища (демографічний розвиток, матеріальний добробут,

умови проживання, стан та охорона здоров'я, фінансування людського розвитку, розвиток ринку праці) [5].

Екологічну складову збалансованого розвитку району охарактеризуємо на основі: радіаційного ризику, біотичного потенціалу та рівня стійкості природного середовища, сумарного забруднення природного середовища, оцінки екологічної мережі, природо-заповідного фонду та природоохоронних комплексів.

Антропоекологічний ризик за сумарною щільністю радіаційної забрудненості території – мінімальний. Радіаційно-небезпечні об'єкти знаходяться на відстані близько 200 км від районного центру. Біотичний потенціал природного середовища середній. Стійкість природного середовища середня, зокрема характерні інтегральні показники: метеорологічного потенціалу атмосфери – 0,66-0,95; потенціалу стійкості природних вод – 0,06-0,10; потенціалу стійкості ґрунтів – 51-60; біотичного потенціалу – 4,6-5,5. Територія району за індексом сумарної забрудненості відноситься до помірно забрудненої, лише територію міста Прилуки та його околиці відносять до забруднених. Екологічна мережа не має загально визнаних елементів екологічного каркасу, проте у північно-східній частині району активно проводиться лісовідновлення й догляд, збереження лісової фауни, упорядкування насаджень на територіях рекреаційного призначення, також на півночі район межує із Ічнянським національним природним парком, який є ядром екологічної мережі, а дотичні території, згадані вище є буферними. Частково на даних територіях здійснюються такі природоохоронні заходи, як збереження лікувальних і естетичних ресурсів природи, озеленення та ландшафтний догляд. Заповідні місця району – болотисті заплави Удаю з плесами, зарослими ліліями, лататтям, рідкісними видами водних рослин. Лісові і болотні екосистеми в складі агроєкосистем агросфери складають більше 2 %, на їх території рекреанти можуть збирати гриби, ягоди, лікарські рослини, хмиз, займатись полюванням і т.д.

Соціально-економічний розвиток територій охарактеризуємо на основі комплексної оцінки умов проживання населення та еколого-економічного потенціалу територій. Так, комплексна оцінка території характеризується середнім рівнем забезпеченості природними ресурсами та середнім рівнем природно-техногенної безпеки. Умови проживання населення та екологічна ситуація Прилуччини відповідно сприятливі та помірно сприятливі. Еколого-економічний потенціал території та її еколого-економічна рівновага характеризується середніми параметрами і складаються із потенціалів природно-екологічного, природо-ресурсного, стійкості природних ландшафтів та величини техногенного навантаження на природне середовище [5], значення яких по району представлені у таблиці 1.

Таблиця 1 - Інтегральні показники еколого-економічної збалансованості територій Прилуцького району

№	Інтегральний показник	Значення	Рівень
1	Природно-екологічний потенціал території	-2,43 – (-0,47)	Нижче середнього
2	Природно-ресурсний потенціал	-0,29 – (+0,5)	Середній
3	Потенціал стійкості природних ландшафтів	-0,49 – (+0,8)	Середній
4	Величина техногенного навантаження на природне середовище	-0,39 – (+0,45)	Середній
Еколого-економічна рівновага території		-0,74 – (+1,30)	Середній

Площі орних земель району, у тис. га – 110,4, з яких дерново-підзолисті ґрунти займають 1,8 (2 % від площі орних земель), сірі лісові та дернові – 6,4 (6 %), темно-сірі та чорноземи опідзолені – 9,1 (8 %), чорноземи типові, лучно-чорноземні та лучні – 93,1 (84 %) [6]. Основні типи ґрунтів району та їх гранулометричний склад, у % представлені на рис. 1 та 2.

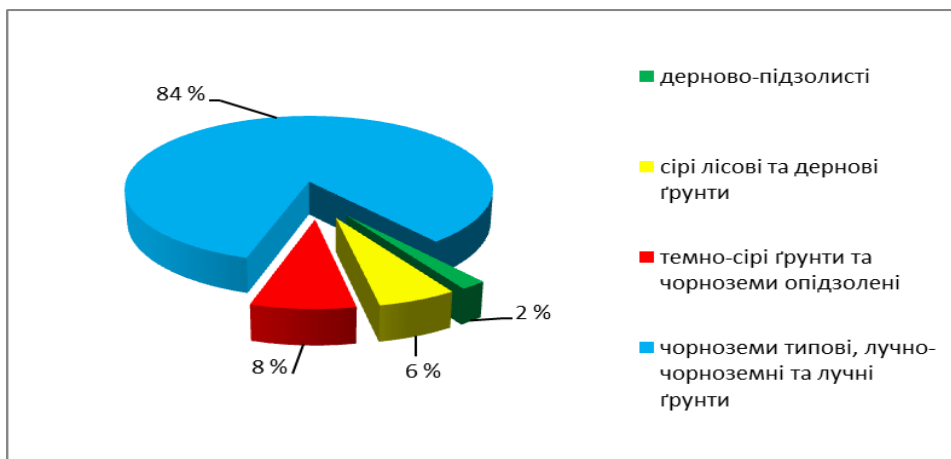

Рисунок 1. Типи ґрунтів Прилуцького району Чернігівської області, %

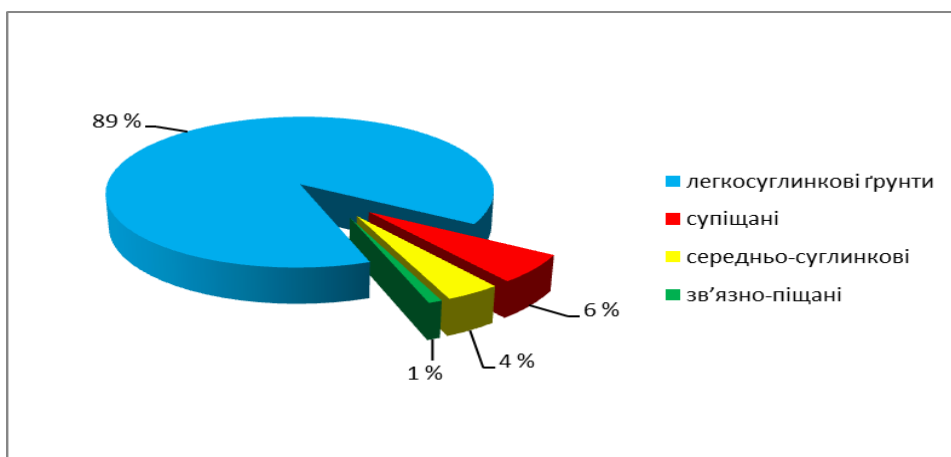

Рисунок 2. Розподіл ґрунтів Прилуцького району Чернігівської області за гранулометричним складом, %.

Згідно вихідних даних Чернігівської філії ДУ «Держґрунтохорона» та агрохімічної паспортизації проведеної авторами у лабораторії кафедри ґрунтознавства та охорони ґрунтів ім. проф. М. К. Шикучи Національного університету біоресурсів і природокористування України, встановлено: середній вміст гумусу ґрунту – від 2,68 до 3,69 %, реакцію ґрунтового розчину – нейтральна або близька до нейтральної (рН – 5,4-6,2), середньозважений вміст рухомих форм фосфору, у мг/кг – 120-128, обмінного калію – 110-115. Ґрунти мають підвищений вміст обмінного кальцію та магнію, відповідно 10,6 і 2,2 мг-

екв/100г ґрунту. Чорноземні та лучні ґрунти є найбільш родючими в Чернігівській області з їх агрохімічним та еколого-агрохімічним балами бонітету відповідно – 65 та 53-55.

Спеціалізація господарського комплексу району – аграрно-індустріальна. Частка сільського господарства у валовій доданій вартості складає 53,5 %. Напрями спеціалізації сільського господарства району – зерново-технічний (виросування зернових, олійних та технічних культур) з молочно-м'ясним тваринництвом (молочно-м'ясне скотарство, свинарство, птахівництво). Всього підприємств сільськогосподарського виробництва – 86, у т.ч. приватних – 3, господарських товариств – 21, фермерських господарств – 54, інших суб'єктів господарювання – 8 (станом на 01.01.2014 р.). З 180,014 тис. га земель: сільськогосподарських угідь – 134,67, у т.ч. ріллі – 115,61, сіножатей та пасовищ – 9,1, в індивідуальному користуванні населення 9,94, в т.ч. 8,9 тис. га ріллі.

Питома вага потенційно-рекреаційних територій району, згідно рекреаційно-туристичного районування становить 30-50 % в структурі земель. За територіальною організацією туризму північно-східна і центральна частини мають більш розвинену рекреаційну сферу, районний центр зазначений, як населений пункт з чисельністю об'єктів туризму від 21 до 50, основним видом рекреаційної діяльності визначено екологічний.

За рекреаційним призначенням та за спрямованістю рекреаційної діяльності виокремили види рекреаційних об'єктів агросфери, зокрема: релігійно-теологічні, культурно-історичні, ландшафтно-архітектурні, садово-паркові, традиційно-побутові, соціально-реабілітаційно-рекреаційні, агрорекреаційні, спортивно-туристичні та екологорекреаційні. Основні рекреаційні об'єкти Прилуцького району ідентифіковано за видами і представлено в таблиці 2.

Для розвитку рекреаційної діяльності та туристичного бізнесу, передусім – сільського, зеленого та агротуризму в Прилуцькому районі є всі необхідні можливості та ресурси. Цікава історія краю, видатні пам'ятки культури, унікальна своєю красою і багата природа з можливістю полювання та рибалки, зручне географічне розташування сприяють цьому. Існує великий потенціал розвитку гастрономічного туризму у сільській місцевості за умов розроблення гурмано-маршрутів, оскільки місцева національна кухня представлена досить великим асортиментом страв.

На території району розташовані відомі для широкого загалу християн Густинський Свято-Троїцький жіночий монастир, велика кількість церков, що сприяє розвитку релігійного туризму.

Поліваріантність рекреаційно-туристичних маршрутів дозволяє забезпечити вподобання і потреби різних цільових груп рекреантів. Наприклад, відвідуючи історико-культурні, садово-паркові, архітектурні пам'ятки, можливе сервісне обслуговування рекреантів на території агросадіб, оздоровлення та відновлення сил на території агросфери, агротуризм, апітуризм, різні види аматорського туризму (мисливство, рибальство, збирання ягід, пізнання традиційних ремесел – гончарство, ковальство, вишивання, ткацтво, плетіння та ін.).

**Таблиця 2 - Рекреаційні об'єкти агросфери
Прилуцького району Чернігівської області**

Види рекреаційних об'єктів	Рекреаційні можливості
релігійно-теологічні: 1. Густинський Свято-Троїцький монастир (XVI ст.) с. Густиня, діючий	Відомий широкому загалу християн-паломників, з цікавою історією становлення і розвитку монастиря, засновник – ченець Йоасаф, який прийшов з Афонської гори з благословення настоятеля Києво-Печерської лаври. Для облаштування монастиря Йоасаф уподобав землі князів Вишневецьких по течії річки Удай, де зі своїми учнями оселився на острові, що заріс густим віковим лісом, звідки і пішла назва монастиря – Густиня
2. Михайлівська церква (XVIII ст.), с. Полонки, діюча	Пам'ятка архітектури національного значення у стилі українського бароко, відтворена у камені (подібних церков, які б так гарно у камені повторювали козацькі дерев'яні храми в Україні більше не збереглося); дозволяє рекреантам спостерігати та насолоджуватись неповторною архітектурою
3. Вознесенська церква (кін. XVIII – поч. XIX ст.), с. Радківка, не діюча	У напівзруйнованому стані, проект талановитого архітектора Майстренка; прикрашена святиня, як в архітектурі, так і в живописі до наших днів збереглися іконостас та пишне оздоблення фресками
4. Ладанський Покровський монастир, (поч. XVII ст.) смт. Ладан, відновлюється	Серед комплексу історичних будівель монастиря збереглися Покровський собор, збудований 1763 р. у стилі бароко, Миколаївська церква, келії, залишки муру; від ріки Удай до верхньої тераси берегового підвищення веде підземний хід, що дуже круто піднімається догори, досліджені тільки перші 30 м., при подальшому дослідженні та реставрації дані печери підвищать привабливість для туристів
5. Преображенська церква (поч. XX ст.), с. Переволочна, діюча	Спостерігається типовий єпархіальний стиль, доволі велика проста культова споруда з однією складною банею, з архітектурними рисами бароко, село відоме як «бабусівщина» М. Лермонтова – єдине село в Україні, яким з бабусею володів поет
6. Храм-пам'ятник святому Йоасафу Горленку (поч. XX ст.), с. Замостя, діючий	Храм-пам'ятник святому Йоасафу Белгородському представлений невеличкою цегляною однокупольною церквою з дзвіницею, побудована у 1913 р., рекреантів можуть зацікавити архітектура початку XX ст. та життєвий шлях святого
7. Церква Покрови Пресвятої Богородиці (XIX ст.), с. Смош, діюча	В минулому – дерев'яна однокупольна церква з прибудованою дзвіницею, за часів Радянського Союзу купол був зруйнований, а будівлю церкви використовували як складські приміщення, за роки незалежної України її відновили, проте купол повернути не вдалося.
8. Церква Різдва Богородиці, (XVIII ст.) с. Полова, не діюча	Побудована у стилі класицизму, як свідчить напис на стіні 3-го ярусу – зведена в 1880-1882 рр. Мурована, хрещата в плані, збереглися залишки олійного розпису, перед головним входом з дерев'яною багаторярусною дзвіницею (єдина, що збереглася на Чернігівщині)
9. Преображенська церква (XIX ст.), с. Яблунівка, діюча	Збудована у 1814 р., стиль класицизму, мурована, квадратна в плані з чотириколонними портиками тосканського ордера з півдня, сходу та заходу, вінчає споруду півсферичний купол на круглому барабані; поруч розташована триярусна, мурована восьмигранна дзвіниця).
садово-паркові: 1. Парк «Жевахівщина» (XIX ст.) смт. Линовиця	Пам'ятка садово-паркового мистецтва (площа 19,3 га); граф Д. Жевахов у 70-ті рр. XIX ст. посадив алею веймутової сосни, ялини звичайної та сріблясті, дуби пірамідальні та черешчаті, липи дрібнолисті та великолисті, черемху, аличу та декоративні кущі; окрасою парку є унікальна мальовнича алея кедру європейського; серед ряду вікових особливо виділяється дуб-велетень

Продовження таблиці 2

2. Садиба Киселів – Костомарових (XIX ст.), с. Дідівці	Пам'ятка традиційного садово-паркового мистецтва, у напівзруйнованому стані, різноманітність рослинності представлена характерними для даної місцевості видами. Окрім спостереження садово-паркового мистецтва минулих століть, рекреанти можуть познайомитись із життєвим і творчим шляхом історика, письменника, громадського діяча М. Костомарова
3. Линовицький парк ім. Т.Г. Шевченка, (XVIII ст.) смт. Линовиця	Пам'ятка садово-паркового мистецтва (площа 16,6 га), парк закладений сім'єю де Бальменів у 1796 р. на основі природної діброви біля притоки Удаю – річки Линовиці, у її долині було утворено три рукотворні ставки загальною площею 22 га та споруджений будинок; до нашого часу зберігся величезний 400-річний дуб «Три брати», видове різноманіття парку представлене культурними та природними насадженнями
ландшафтно-архітектурні: 1. Брама садиби де Бальмен (XIX ст.), смт. Линовиця	Даний об'єкт має архітектурну цінність і включений до туристичних маршрутів присвячених життєвому шляху Т. Г. Шевченка; власник садиби Я. де Бальмен (1813-1845) – український художник-аматор, офіцер, автор кількох рукописних повістей, онук А. де Бальмена, до нашого часу на місці садиби графа збереглася брама, з якою можна ознайомитись
2. Садиба Рахманової-Вол-Конської (XIX ст.), с. Білоріччя	Власники Рахманови побудували всі житлові будинки у 80-х роках XIX ст. за проектом архітектора Олександра-Едуарда Ягна, до нашого часу від садиби залишився лише флігель оздоблений поливаною керамікою, у якому нині розташована Свято-Миколаївська церква
3. Садиба Милорадовичів (XIX ст.), с. Переволочна	Унікальна пам'ятка народної архітектури, власники садиби брати Милорадовичі; до садиби ведуть ворота з масивними пілонами, в глибині двору одноповерховий панський будинок з чотириколонним портиком, широкими східцями, на подвір'ї праворуч від будинку на початку саду стоїть унікальна споруда – велика дерев'яна, рублена комора для зерна, квадратна в плані з піддашком, зі сходами на другий поверх, збудована з гладко обтесаних дубових брусів
4. Садиба Александровичів, с. Богданівка	Пам'ятка архітектури місцевого значення, до нашого часу збереглась будівля панського маєтку, яка потребує реконструкції, широке подвір'я прикрашає могутній, кремезний дуб, вік якого уже сягає за сто років
культурно-історичні: 1. Ладанська дитяча музична школа	На базі даної школи та за участю її учнів проводять різноманітні культурно-музичні заходи, які можуть зацікавити рекреантів поціновувачів даного мистецтва
2. Малодівицький будинок народної творчості, Заїздський клуб дозвілля "Сучасниця" та ін.	Проводять культурно-просвітницьку роботу збагачуючи духовний світ односельців, розширюючи їх світогляд; різноманітні культурно-масові заходи, професійні чи традиційні за участю місцевих творчих колективів можуть приваблювати та зацікавлювати рекреантів своєю колоритністю
3. Музеї історії: смт. Ладан, смт. Мала Дівиця, с. Білошапки та ін.	Заклади мають історичну та культурну цінність, приваблюють рекреантів пізнанням краєзнавчих традицій, історичних фактів та подій, життєвого шляху визначних земляків; дані заклади мають колекції речей вживаних у побуті минулих поколінь – можуть відноситись до традиційно-побутових рекреаційних об'єктів
спортивно-туристичні: Дитячо-юнацька спортивна школа, сільські спортивні: стадіони, майданчики, та ін.	Постійно проводяться спортивні заходи (змагання, ігри, зустрічі, конкурси), можуть приваблювати спортивних рекреантів, спортсменів-аматорів, сімей, що ведуть здоровий спосіб життя

Продовження таблиці 2

соціально-реабілітаційно-рекреаційні: Санаторій "Берізка", с. Сухополова Санаторій-профілакторій заводу "Пожмашина", смт. Ладан	Здійснює профілактику та лікування захворювань опорно-рухового апарату, неврологічних, кардіологічних, гінекологічних захворювань, розрахований на 160 місць, розміщений на березі ставка в оточенні мішаного лісу, для процедур та лікування використовується бромхлориднонатрієва мінеральна вода місцевого джерела
агрорекреаційні: 1. Прилуцька дослідна станція інституту садівництва НААН України	Основні напрямки діяльності – розробка наукових принципів збереження і збільшення біологічного різноманіття декоративних, плодкових і технічних рослин шляхом інтродукції, акліматизації, біотехнології та селекції
2. Мисливські угіддя (ТОВ «Лукомщина»)	Охоплюють територію більше 30 тис. га, рекреантам-мисливцям надаються відповідні послуги в установлені терміни та згідно чинного законодавства
3. Центр активного відпочинку і рибалки	Приваблює рекреантів-рибалок природними рекреаційними ресурсами с. Дідовці, с. Бубнівщина, с. Пологи та ін.
4. Фермерські господарства різних спеціалізацій	Процеси та особливості вирощування різних видів рослин, особливості догляду за тваринами можуть зацікавити рекреантів, мають пізнавальну, освітньо-наукову цінність
5. Кінно-спортивний клуб «Еліта»	Дає можливість насолодитись прогулянкою на конях, заклад має всі перспективи для розвитку іпотерапії, як напрямку реабілітації та оздоровлення
екологорекреаційні: 1. Урочище «Діброва», с. Івківці, XVIII ст.	Дібровний природний комплекс – пам'ятка садово-паркового мистецтва (площа 72 га). На схилах ярів та балок переважає дубовий ліс, є береза чорна, ялина, охороняються п'ять видів сосен, вік деяких дерев сягає понад 150 років. У парку є криниця з джерельним водо надходженням.
2. Урочища «Сокільне», «Джерела», «Пруси», оглядовий майданчик, с. Боршна; зона відпочинку «Сосна», смт. Ладан та ін.	Дані рекреаційні об'єкти характеризуються традиційною, характерною для даного краю рослинністю, мають значну рекреаційну цінність для місцевих жителів, можуть стати місцями відвідування з екскурсійними маршрутами, привалами та підстопами при еколого-збалансованому управлінні даними ресурсами та екологічному підході до організації рекреаційної діяльності на даних територіях
традиційно-побутові: Сільські міні-музеї, хати-виставки, музеї побуту на базі освітніх закладів та ін.	Знайомлять рекреантів із особливістю побуту населених пунктів, їх різноманітністю; нині не мають великої популярності серед приїжджих рекреантів, переважаюча більшість відвідувачів це школярі сусідніх населених пунктів, мають перспективи для розширення спектру туристів-рекреантів

Висновки. У ході комплексного аналізу екологічної, соціально-економічної та інституційної складових загальної характеристики Прилуцького району Чернігівської області схарактеризовано параметри її рекреаційного потенціалу.

Визначено, що рекреаційний потенціал територій агросфери Прилуччини усукупнює природні, культурно-історичні, соціально-економічні передумови організації рекреаційної діяльності на території району, а саме базується на: природно-екологічному потенціалі ландшафтів району і становить нижче се-

реднього (-2,43 – (-0,47)); середньому (4,5 – 6,5) біотичному потенціалі природного середовища; перспективних історико-культурних об'єктах і територіях району для охорони, спостереження, а в окремих випадках (природних реліктах) – заповідання; середніх – соціально-економічній освоєності території (3,6 – 7,0) та їх еколого-економічній рівновазі; питомій вазі потенційно-рекреаційних територій в структурі земель району – 31-50 %. Вище зазначені характеристики дозволяють стверджувати про вагомі передумови, які сприятимуть використанню потенційних рекреаційних можливостей територій агросфери з метою екологобезпечного соціально-економічно збалансованого розвитку рекреаційної галузі Прилуччини. Встановлено перспективні напрямки розвитку туризму для району – культурно-історичний, екологічний, лікувально-оздоровчий, спортивний, сільський, зелений, гастрономічний, пізнавально-науковий.

Виокремлено види рекреаційних об'єктів за цільовим призначенням (спеціалізацією) рекреаційної діяльності в агросфері: релігійно-теологічні, культурно-історичні, агрорекреаційні, ландшафтно-архітектурні, садово-паркові, традиційно-побутові, соціально-реабілітаційно-рекреаційні, спортивно-туристичні та екологорекреаційні та ідентифіковано існуючі рекреаційні об'єкти за ними.

Для розвитку даних напрямів необхідно: розроблення еколого-туристичних маршрутів, екологічних стежок, сприяння розвитку та становленню мережі агросадіб, впровадження стратегічних планів охорони, збереження та відновлення природних, історико-культурних, архітектурних пам'яток, охорона існуючих та створення нових пам'яток садово-паркового мистецтва, відновлення народних ремесел, оновлення та удосконалення інфраструктури, запровадження системи рекламування видів туризму в агросфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство /Є. В. Панкова. – К. : Альтерпрес, 2003. – 352 с.
2. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України: навчальний посібник. – 2-ге видання перероблене та доповнене. – К.: Альтерпрес, 2010. – 404 с.
3. Любінцева О. О. Туристичні ресурси України: навч. посіб. / О. О. Любінцева, Є. В. Панкова, В. І. Стадійчук. – К. : Альтерпрес, 2007. – 369с.
4. Микитчак О. Туристично-рекреаційні ресурси Чернігівської області. / Вісник львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2014. Випуск 34. с. 78–86.
5. Україна. Еколого-географічний атлас. Атлас-монографія. – К.: Варта, 2006. – 220 с.
6. Прилуцький район. Потенціал економічного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cg.gov.ua/web_docs/1/2014/03/docs/PRIL.PDF
7. Хвиля Десни. Туристичні маршрути від Юрія Скиби. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hvilya.com/news/turistichni_marshruti_vid_jurija_skibi/2014-01-11-3544

8. Програма економічного і соціального розвитку Прилуцького району на 2016 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pladm.cg.gov.ua/web_docs/24/2015/11/docs/Програма%20СЕР%202016%20-%201.pdf
9. Рідей Н. М., Хітренко Т. Ф. Рекреація в Україні: вивченість, перспективи розвитку рекреаційних територій. // Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету № 3 (37), с. 64-69. – 2015 р.
10. Рідей Н. М., Горбатенко А. А., Кучеренко Ю. А. Природно-ресурсний потенціал агроєкосистем: аналіз понятійно-категоріального апарату, обґрунтування сучасних трактувань. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/visnyk/2013/03/13.pdf
11. Словник рекреаційних термінів / укладач С. С. Беляєва. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 184 с.

УДК 504:631

СТАЛИЙ РОЗВИТОК В КОНТЕКСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Славгородська Ю. В. - к.с.-г.н.,
Інститут агроєкології і природокористування НААН України

У статті подано аналіз різних точок зору на поняття “сталій розвиток”. Розкрито сутність сталого розвитку агропромислового комплексу, яка характеризується як єдність трьох взаємопов'язаних компонентів: економічного, соціального та екологічного. Уточнено основні положення Концепції сталого розвитку агроєкосистем України.

Ключові слова: сталій розвиток, агропромисловий комплекс, Концепція сталого розвитку.

Славгородская Ю. В. Устойчивое развитие в контексте функционирования агропромышленного комплекса Украины

В статье представлен анализ различных точек зрения на понятие “устойчивое развитие”. Раскрыта сущность устойчивого развития агропромышленного комплекса, которая характеризуется как единство трех взаимосвязанных компонентов: экономического, социального и экологического. Уточнены основные положения Концепции устойчивого развития агроэкосистем Украины.

Ключевые слова: устойчивое развитие, агропромышленный комплекс, Концепция устойчивого развития.

Slavhorodska Y. Sustainable development in the context of the functioning of the agro-industrial complex of Ukraine

The article analyzes different perspectives on the concept of "sustainable development". The essence of sustainable development of agriculture is characterized as a unity of three interrelated components: economic, social and ecological. The fundamental principles of the concept of sustainable development of agro-ecosystems of Ukraine are clarified.

Keywords: sustainable development, agriculture, concept of sustainable development.

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття спостерігається різке зростання негативного впливу економічної діяльності суспільства на якісний стан